

Media in de gevangenis

EEN GOED RAPPORT VAN HET GEVANGENISPERSONEEL EN VAN DE GEDETINEERDEN

Heidi Vandebosch

SAMENVATTING

Dit artikel toont aan dat de massamedia een belangrijke rol spelen binnen de gevangenis-muren. Televisie, radio, tijdschriften en dagbladen houden de gedetineerden op de hoogte van de gebeurtenissen in de buitenwereld en bieden hun de nodige ontspanning. Daardoor vervullen zij tegelijkertijd belangrijke functies voor de strafinrichting: zij helpen de reïntegratie bevorderen, de detentieschade beperken en de rust en de orde in de instelling bewaren.

Deze bevindingen vloeien voort uit een empirisch onderzoek naar het mediagebruik in vijf Vlaamse strafinrichtingen. Daarbij werd gebruikgemaakt van face-to-face gesprekken met gedetineerden en directieleden.

Sleutelwoorden: gevangeniscontext, uses and gratifications, mediagebruik, media(dis)functies

Het uses and gratifications-paradigma stelt dat de gratificaties en non-gratificaties die personen halen uit hun mediagebruik, gevolgen hebben op een hoger niveau (bv. dat van de samenleving) (Rosengren, 1974: 270-271). De optelsom van individuele (dis)functies leidt m.a.w. tot (dis)functies voor het grotere geheel (McQuail, 1987: 72). De meeste empirische uses and gratifications-onderzoeken verliezen dat laatste aspect echter uit het oog. Zij concentreren zich op het registreren van persoonlijke gratificaties. Dit gebeurt meestal aan de hand van gestandaardiseerde vragenlijsten, die niet geschikt zijn om de specifieke interpretaties van mediateksten door mediagebruikers te ontdekken. Nochtans liggen zij vaak aan de basis van de verkregen gratificaties en non-gratificaties.

In dit artikel gaat de aandacht uit naar de betekenis van televisie, radio, tijdschriften, dagbladen, etc. in de gevangeniscontext. Zowel de (non-)gratificaties die gedetineerden halen uit hun mediagebruik, als de daaruit voortvloeiende functies en disfuncties voor de strafinrichting, komen daarbij aan bod. Persoonlijke gesprekken met gedetineerden en directieleden uit vijf Vlaamse gevangenissen vormen een belangrijk onderdeel van de empirische studie die de bovenvermelde leemtes in het uses and gratifications-onderzoek tracht aan te vullen.

■ EERDER ONDERZOEK NAAR DE ROL VAN DE MEDIA IN DE GEVANGENISCONTEXT

Studies over het mediagebruik van gedetineerden zijn vrij zeldzaam, maar kunnen niettemin worden ingedeeld in twee categorieën. Aan de ene kant zijn er de onderzoeken die vertrekken van de populaire theorieën over de effecten van mediageweld, pornografie en reclame (of andere luxe promotende media-inhouden) op de reële criminaliteit, en meer bepaald op het plegen van respectievelijk geweld-, seksuele en eigendomsdelicten. Deze studies beschouwen gevangenen als een ideale onderzoeksgroep om mogelijke (causale) verbanden tussen de voorkeur voor of de consumptie van specifieke media-inhouden en het plegen van welbepaalde delicten te ontdekken. Daarbij gaan zij impliciet uit van de veronderstelling dat het mediagebruik van individuen in de gevangenis gelijkt op hun mediagebruik in de buitenwereld. De kwantitatieve studies die zijn uitgevoerd bij gedetineerde daders, leveren echter geen statistisch bewijs voor de veronderstelde relaties: gewelddelinquenten houden niet opvallend meer van gewelddadige media-inhouden (Pfuhl, 1960/1977; Balon, 1978; Lindlof, 1986) en seksuele delinquenten hebben geen grotere voorkeur voor erotisch of pornografisch materiaal (voor een overzicht zie: Eysenck & Nias, 1978). Uit diepte-interviews met criminelen blijkt evenwel dat zij media-inhouden op een eigen (deviante) manier interpreteren, en er zeer persoonlijke gratificaties uit halen. Pedofielen vinden mediavoorstellingen van kinderen bv. opwindend (Howitt, 1995), en eigendomsdelinquenten hebben een bijzonder oog voor media-inhouden over misdaad en gerecht, die hun nuttige tips verschaffen voor hun illegale activiteiten (Blumer & Hauser, 1970).

De andere studies die het mediagebruik van gevangenen onder de loep nemen, hebben de adaptatie- en copingtheorieën als uitgangspunt. Zij benadrukken dat gedetineerden de massamedia aanwenden om hun stresserend gevangenisleven te verzachten, en sluiten daardoor goed aan bij het uses and gratifications-paradigma. De chronische stressoren die gegenereerd worden door de gevangenisomgeving - in de criminologische literatuur beschreven als de 'pains of imprisonment' (Sykes, 1958) en 'the environmental concerns of prisoners' (Toch, 1977) - verwijzen in feite naar de frustraties waarmee gedetineerden worden geconfronteerd. Gevangenen lijden meer bepaald onder de deprivatie van (bewegings)vrijheid, autonomie, goederen en diensten, heteroseksuele contacten, veiligheid, privacy, structuur, emotionele steun, activiteit, communicatie en variëteit. Deze gevangenisproblemen hebben ook een negatieve weerslag op hun persoonlijkheid en hun gevoel van eigenwaarde. De andere drukkingen waaraan gedetineerden worden blootgesteld, zijn afkomstig uit de ruimere omgeving (bv. het ondoorzichtige gerechtelijke systeem), of hebben betrekking op hun verleden (schuldgevoelens over het misdrijf) of toekomst (onzekerheid over het leven na de vrijlating).

Aangezien media-activiteiten zogenaamde 'mediagerelateerde' behoeften bevredigen, kunnen zij enkele typische 'gevangenispijnen' - die immers net voortvloeien uit het ervaren onevenwicht tussen basisbehoeften en 'bevredigers' - voorkomen, oplossen, of alleszins verzachten. Gedetineerden kunnen bv. filmvoorstellingen bijwonen of naar de gevangenisbibliotheek gaan om even uit hun cel te zijn; seksueel opgewonden geraken door naar erotische televisieprogramma's of tijdschriften te kijken; de storende gevangenisgeluiden verdringen door hun televisie- of radiotoestel aan te zetten; zich minder geïsoleerd voelen door de gebeurtenissen in de buitenwereld op de voet te volgen via de nieuwsmedia; de tijd en de verveling verdrijven door naar muziek te luisteren; de dagelijkse gevangenisleer doorbreken door spannende media-inhouden te consumeren, enz. Zelfs wanneer media-activiteiten niet behoren tot de mogelijke 'satisfiers' van bepaalde behoeften of geen (partiële) oplossingen zijn voor bepaalde gevangenisproblemen, kunnen zij 'verlichtend' werken. Gedetineerden kunnen de media bijvoorbeeld inschakelen om hun zorgen even te vergeten, om de negatieve gevoelens die gepaard gaan met hun problemen, uit te drukken of te verdringen, en om de fysieke neveneffecten van de stress te beperken (televisiekijken kan bv. een remedie zijn tegen slapeloosheid). (Voor een overzicht van mediafuncties of -gratificaties in de gevangenis, zie: Clemmer, 1958; Galtung: 1967; Auberson, 1973; Lindlof, 1986-87; Fabiani & Soldini, 1996).

Over de (dis)functies die de massamedia hebben voor de strafinrichting, doordat zij bepaalde (non-) gratificaties opwekken bij de gedetineerden, heeft eveneens nog niet veel inkt gevloeid. Uit Lindlofs (1987: 180) peiling naar de institutionele ideologie op mediavlak in een medium-security staatsgevangenis in de V.S. blijkt dat stafleden de massamedia beschouwen als een middel om de verwijdering van de maatschappij te verzachten en de reïntegratie te bevorderen. Ook Bruynserade (1980: 81-84) merkt op dat de massamedia tijdens de detentie de band met de buitenwereld levendig houden, en zo vervreemding en vrijlatingangst voorkomen. Deze auteurs tonen m.a.w. aan dat de massamedia voor strafinrichtingen een handig instrument zijn om hun schadebeperkings- en reïntegratiedoelstelling te verwezenlijken. The European Prison Rules (r. 82) vermelden voorts dat boeken kunnen bijdragen tot de persoonlijke ontwikkeling en verrijking van gedetineerden (Smaers, 1994: 295-296). Deze gedrukte media helpen op die manier de resocialisatiedoelstelling van de inrichting realiseren. De massamedia - en vooral televisie (Snacken, 1991: 48) - bevorderen eveneens de rust en de orde in de gevangenis: zij houden de gedetineerden immers bezig, en leiden zo hun gedachten af van opstandige reacties. Volgens Bruynserade (1980: 107) fungeren zij in dat geval als een soort 'bliksemafleider voor opgehoopte spanningen'. Bovendien zijn de media - die in de Belgische penitentiaire basisreglementering worden omschreven als gunsten - een handig controle-

instrument: zij kunnen worden aangewend om gedetineerden te belonen of te bestraffen voor hun resp. goed of slecht gedrag.

Toch hebben de massamedia niet alleen voordelen voor de instelling; zij kunnen m.a.w. ook disfunctioneel zijn. Studies tonen aan dat boeken soms worden gebruikt als verstoppilaas voor drugs of wapens (Fabiani & Soldini, 1996: 211); dat het televisie- of radiogebruik in een gemeenschappelijke zaal of in een cel met meerdere personen kan aanleiding geven tot discussies of ruzies over de programmakeuze; dat de beschikbaarheid van televisie in de cel heeft geleid tot een geringere interesse voor en deelname aan 'waardevolle' activiteiten zoals het werk of de opleidingen (Smaers, 1994: 301), en dat televisiebeelden over betere gevangeniscondities in een andere straf-inrichting een oorzaak kunnen zijn voor opstanden (Neys & Verschueren, 1994: 169).

■ DE 'MEDIA-ERVARING' IN VIJF VLAAMSE STRAFINRICHTINGEN

Onderzoeksmethode

Het onderzoek naar de betekenis van massamedia voor gedetineerden en voor 'de' strafinrichting was een onderdeel van de doctoraatsstudie naar het media-aanbod en -gebruik in vijf Vlaamse gevangenissen die onderling sterk verschillen qua gedetineerdepopulatie, architectuur en regime (nl.: het Penitentiair Complex van Brugge, de gevangenis van Dendermonde, de gevangenis van Hasselt, het Penitentiair Schoolcentrum van Hoogstraten en de Centrale Gevangenis van Leuven) (Vandebosch, 1999).

In de eerste onderzoeksfase verschaften oriënterende gesprekken met de plaatselijke directies, rondleidingen in de instellingen en schriftelijke bronnen (zoals de onthaalbrochures) informatie over het algemene leven in iedere gevangenis. Naar het media-aanbod en -beleid van de instellingen, de indrukken van de directieleden over het mediagebruik van gedetineerden, en de functies en disfuncties van de massamedia voor de strafinrichting, werd gepeild in een gestandaardiseerde vragenlijst (met open vragen) die per post naar de directies werd gestuurd. De ingevulde exemplaren werden persoonlijk opgehaald en ter plekke nogmaals besproken met de directieleden.

De feitelijke studie van het mediagebruik bij de gedetineerden bestond uit twee luiken: enerzijds een survey en anderzijds diepte-interviews. Er werd gekozen voor een face-to-face enquête bij een vrij grote groep gedetineerden om basisinformatie te verzamelen over de mate waarin zij gebruikmaken van (en het belang dat zij hechten aan) de verschillende media, en om gegevens te krijgen over hun inhoudsvoorkeuren. De gestandaardiseerde vragenlijst die daartoe werd gebruikt, bevatte ook items betreffende hun sociodemografisch en crimineel profiel, persoonlijk regime, probleem- en stresservaring,

psychologische aanpassingsoriëntatie, en deelname aan en evaluatie van 'non-media-activiteiten'. Zij werd in iedere instelling afgenomen bij een toevallige steekproef van Nederlandstalige, definitief veroordeelden.

De gegevens verkregen via deze vragenlijst werden gekoppeld aan officiële data over de huidige gevangenisstraf en het gerechtelijk verleden van de respondent. Daarvoor waren de hechtenisfiche en het strafblad (voor zover dat voorhanden was) de voornaamste bronnen. Een pilootstudie had immers aangetoond dat het moeilijk was om correcte informatie over het crimineel profiel van de respondenten te krijgen via de gestandaardiseerde vragenlijst.

Uit de gedetineerden die aan de enquête hadden meegewerkt, werd een aantal gekozen voor de diepte-interviews. Een voornaam selectie criterium was de spreekvaardigheid van de respondent. Anderzijds werd getracht om een zo heterogeen mogelijke groep in dit kwalitatieve gedeelte van het onderzoek te betrekken. De diepte-interviews werden in iedere gevangenis een week tot drie weken na de enquêtes aldaar afgenomen. Zij peilden o.m. naar de gevangeniservaring, de motieven voor het mediagebruik, de interpretaties van mediateksten, en de verkegen (non-)gratificaties. De duur van deze diepte-interviews - die werden opgenomen op band - varieerde van één tot drie uur.

De uitvoering van de kwantitatieve en kwalitatieve dataverzamelingsstap in elk van de geselecteerde instellingen vond plaats in de periode van mei 1997 tot en met januari 1998, en genereerde 177 ingevulde vragenlijsten en 33 diepte-interviews. De responsgraad voor zowel de enquêtes als voor de diepte-interviews was zeer hoog: resp. 91.7 en 100%. De kwantitatieve data werden geanalyseerd met behulp van SAS. Voor de verwerking van de kwalitatieve gegevens werd een beroep gedaan op NUDIST.

Wat media 'betekenen' voor gedetineerden: gratificaties en non-gratificaties

In wat volgt, worden de voornaamste resultaten van de diepte-interviews met gedetineerden gepresenteerd; zij tonen immers het best aan op welke complexe manier de media-ervaring is ingebed in de globale gevangeniservaring. Vertrekkend van de probleem- en stressaspecten van de gevangenschap, wordt de 'verlichtende' of de 'verzwarende' rol van de media beschreven. Op die manier wordt het verband gelegd tussen de typische 'gevangenispijnen' en de (non-)gratificaties die de massamedia opwekken in de gevangeniscontext. (Voor een overzicht van deze individuele (dis)functies: zie tabel 1.) De vermelde citaten illustreren bovendien de interpretatieve rol van de gedetineerden: zij geven een eigen betekenis aan mediafenomenen en halen er zeer persoonlijke (non-) gratificaties uit.

Volgens de respondenten houdt de vrijheidsberoving in dat je aan een strikt dagschema wordt onderworpen en zelf weinig controle hebt over je doen en

laten. De instelling bepaalt op welke tijdstippen er wordt gewerkt, gedoucht, televisiegekeken, enz. De *persoonlijke autonomie* is dus sterk beperkt in de gevangenis, en activiteiten die gedetineerden het gevoel geven dat ze zelfstandig handelen, worden dan ook ten zeerste geapprecieerd. Het feit dat men in het open-deur-regime van Leuven-Centraal een muziekcassette kan bezorgen aan een medegedetineerde in een andere cel, zonder dat men een beroep moet doen op een welwillende bewaarder, vinden gedetineerden bijvoorbeeld zeer belangrijk.

Dat de vrijheidsberoving ook gepaard gaat met *de morele verwerping en degradatie* van de gevangenen door de maatschappij en haar vertegenwoordigers in de strafinrichting, blijkt eveneens uit de getuigenissen. Respondenten hebben vaak het gevoel 'een nul' of 'een nummer' te zijn in de gevangenis. Niet alleen het feit dat veel dingen over hun hoofd heen worden beslist, draagt hiertoe bij, maar ook de manier waarop personeelsleden onderling over de gedetineerden praten ('de 224 is niet in zijn cel'), en zich in de interactie met gedetineerden gedragen. Diverse respondenten verwijten de bewaarders een gebrek aan tact, omdat zij via de interfonie (die op heel de afdeling hoorbaar is) melden dat men wordt uitgehaald voor een ondervraging, of omdat zij de verslaggeving over het proces van een gedetineerde lezen en commentariëren terwijl de persoon in kwestie daar zelf bij staat. Deze handelingen worden als kwetsend en vernederend ervaren:

Dus iemand uit de sectie heeft zijn zaak, die behandeld wordt ... Dat staat in de krant, hé. Dus, de kranten die kunnen hier gelezen worden. Dat vind ik echt verschrikkelijk. Ik heb dat zelf ervaren. Wat er daar op die rechtbank gebeurt, dat wordt niet echt verslaan in de krant zoals het is. Er zijn 3, 4, 5, 6 kranten. Dus, als je de kranten vergelijkt, een artikel dat over dezelfde zaak gaat: die zegt dat hier zo, die zegt dat hier zo. Dan komt dat hier bij de doorsnee-mens, die waarschijnlijk niet al te snugger zijn, hé. En dan gaan die dat nog een beetje ... anders inkleden ... Dat vind ik verschrikkelijk. Je komt dan terug 's avonds ... En dan zie je aan hun gezichten, dat ze over je zaak gelezen hebben, hé ... Dat is eigenlijk. Dat zou nie mogen. Dat zou moeten verboden worden. Ook zelfs... We kunnen natuurlijk de bewakers en de bewaaksters, en om het even wie van het personeel, niet verbieden van die kranten te lezen. Maar ik vind dat ze zoveel tact zouden moeten hebben dat ze toch hetgeen dat over u gaat...dat ze dat niet aan het lezen zijn, terwijl dat jij bijvoorbeeld voorbijkomt, of dat je ook toevallig in die zaal zit. Dat vind ik ... dat vind ik verschrikkelijk.

De idee dat de massamedia tegenwoordig inderdaad als een publieke schandpaal fungeren, wordt door diverse respondenten bevestigd. Toch is niet iedereen beschaamd over de mediaverslaggeving over zijn of haar eigen zaak. Sommige gedetineerden zijn zelfs trots op de media-aandacht die zij krijgen, omdat die hun crimineel imago ondersteunt en hun prestige verleent in het criminele milieu. Deze respondenten bewaren bijvoorbeeld de krantenarti-

kels over hun illegale daden, en vinden het leuk om met volle naam (en niet alleen met initialen) vermeld te worden.

Terwijl sommigen de artikels over hun eigen zaak vermijden omdat zij een aanval vormen op hun positief zelfbeeld, is de interesse voor de verslaggeving over rechtszaken van anderen in het algemeen zeer groot. Deze berichten verschaffen de gedetineerden waardevolle informatie over hun medegevangenen of criminele vrienden, of bevestigen hun opvattingen over de onrechtvaardige werking van het gerechtelijk systeem:

Ja, in den Blik vergelijk ik meer. Ik heb een assisen achter de rug. En ik vergelijk dan die assisen met het mijne, dat ik dan zoveel heb gehad en zij zoveel, voor dikwijls twee moorden. *Ja.* En ik maar voor één. Daar heb ik wel interesse voor, voor dat te volgen.

De respondenten menen ook dat de algemene bevolking - precies door de vertekende mediavoorstellingen van gevangenen - een slecht beeld heeft van gedetineerden. Dat komt volgens hen bijvoorbeeld tot uiting tijdens praatprogramma's rond het thema 'gerecht' of 'gevangenis', waarin de deelnemers vaak erg negatieve en repressieve houdingen aannemen tegenover daders. Gedetineerden menen dat de gewone burgers stereotiepe opvattingen hebben over 'de gevangene': een zware crimineel, zonder waarden en normen, 'het laagste van het laagste'; een beeld dat de meesten zichzelf absoluut niet toeschrijven.

Het gevangenisverblijf werkt dus stigmatiserend. Velen ervaren niet alleen de afkerige houding van het personeel, de algemene bevolking en soms zelfs van familie, vrienden en kennissen, terwijl zij in de 'bak' zitten, maar vrezen ook voor het hypothekerend effect van het gevangenisverblijf op hun toekomst, zowel op professioneel als relationeel vlak. Het lijkt sommigen daarom beter om hun gevangenneming te verbergen of in elk geval niet aan de grote klok te hangen door bv. mee te werken aan een gevangenisreportage. Anderen weren dit soort persoonlijke media-aandacht omdat zij vrezen dat het openlijk uiten van kritiek leidt tot een slecht gevangenisrapport en de bijhorende (straf)maatregelen van het personeel. Zij zien eventueel wel brood in het versturen van anonieme brieven naar mediaredacties, die de wantoestanden in de gevangenis beschrijven, de publieke opinie mobiliseren, en daardoor misschien wel leiden tot de verbetering van de algemene gevangeniscondities.

De opsluiting in de gevangenis houdt uiteraard ook in dat men fysiek wordt afgesneden van de buitenwereld, wat tot het gemis van heel wat evidente dingen leidt. *De scheiding van familie, partner, vrienden en kennissen* noemen veel respondenten het ergste aspect van hun gevangenschap. Bezoeken, telefoongesprekken en brieven kunnen dit gemis verlichten. De inspanningen van de buitenblijvers om contact te houden, worden ten zeerste geapprecieerd door de opgesloten, die zich zo geliefd, gewaardeerd, gesteund en

'niet alleen' voelen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel gedetineerden schrik hebben om dergelijke contacten te verliezen. De vrees om gedumpte te worden door de partner, wordt bij een respondente nog versterkt wanneer zij mooie actrices en presentatrices op de televisie ziet. Toch kunnen de media ook op dit vlak 'verzachtend' werken; zij kunnen namelijk worden gebruikt om de band met geliefden te versterken. Sommige gedetineerden kijken bv. naar televisieprogramma's waarvan ze weten dat die ondertussen ook door hun kinderen worden bekeken, of luisteren naar muziekcassettes die door het bezoek zijn meegebracht. Respondenten die net een relatiebreuk hebben doorgemaakt, plaatsen soms contactadvertenties in dagbladen of tijdschriften om zo nieuwe persoonlijke relaties met de buitenwereld op te bouwen. Diegenen met een hoge graad van criminele betrokkenheid, gebruiken deze advertenties voor nog andere doeleinden. Het meedelen van het eigen gevangenisadres in de rubriek 'Achter de tralies' van het sensationele weekblad 'Blik' is volgens hen een onderdeel van de 'criminele code'. Op die manier weten mededaders die naar andere strafinrichtingen zijn gebracht, waar men te bereiken is. Dat is vooral handig wanneer men door de 'flikken' is ondervraagd, en men elkaar wil inlichten over wat men al dan niet heeft verteld.

De deprivatie van heteroseksuele contacten veroorzaakt bij de gedetineerden een sterk verlangen naar activiteiten die een of andere vorm van contact met de andere sekse creëren. Zo nemen mannelijke gedetineerden soms deel aan toneellessen waarbij actrices betrokken zijn, of aan aerobicsessies die gegeven worden door een lerares. Ook voor televisieprogramma's waarin vrouwen worden getoond, bestaat veel belangstelling. Zo meldt een respondent dat er veel naar 'Tien om te zien' wordt gekeken, omwille van de mooie achtergrondzangeressen. Erotische media-inhouden trekken uiteraard ook de aandacht. Volgens een gevangenisdirecteur zetten sommige gevangenen hun wekker zelfs om 12 uur 's nachts om naar de volwassenenprogramma's van Canal+ te kunnen kijken.

Het gevangenisverblijf houdt niet alleen in dat men mensen moet missen, maar ook *goederen en diensten*. Of zoals een respondent het verwoordt: 'Ik heb 20 dingen en er zijn er 7 miljard die ik mis. Zo van een hamburger tot euh ...' Over de (standaard) materiële voorzieningen in de gevangenis - in het bijzonder het eten - wordt heel wat geklaagd. De koffie is 'waterkoffie' of de frieten zijn 'altijd koud'. Eén persoon zou het absoluut niet verwonderen dat gedetineerden het slechtste vlees krijgen - vol met hormonen of besmet met de gekke koeien-ziekte - want hij heeft op televisie gezien dat dat zelfs bij gewone mensen terechtkomt. Het gebrek aan goederen kan deels worden opgevangen door aankopen via de gevangenskantine. Gedetineerden kunnen zo niet alleen telecards, sigaretten, voedsel, dranken, enz. bekomen, maar ook media(toestellen). Voor televisie, dagbladen, tijdschriften, e.d. moet immers betaald worden in de gevangenis.

Een laatste aspect van de buitenwereld, dat heel wat gedetineerden schijnen te missen, is *de natuur*. Zij verlangen ernaar om een zonsondergang te zien of in de bossen te wandelen. Televisiebeelden van een wit strand met palmbomen geven dan ook snel aanleiding tot fantaseren. Sommigen proberen hun nood aan natuur een meer concrete invulling te geven; zij verzorgen planten of vogels in hun cel, of hebben hun eigen stukje 'hof' op de wandelplaats.

Dat er buiten ook heel wat verandert tijdens hun (langdurig) gevangenisverblijf, vermoeden of weten de gedetineerden wel. Toch blijken de meesten geen angst te hebben om *wereldvreemd* te worden. Zij hebben de indruk dat zij via verschillende wegen, maar in het bijzonder via de massamedia, goed op de hoogte worden gehouden van de veranderingen 'buiten'. Via het nieuws vernemen zij bijvoorbeeld dat er nieuwe geldbriefjes of muntstukken in omloop worden gebracht en dat de prijzen voor brood, benzine of sigaretten zijn veranderd. Ook reclamefolders verschaffen die laatste informatie en tonen daarenboven welke nieuwe producten (bv. GSM's) op de markt zijn gekomen. Kranten met streeknieuws schrijven dan weer over lokale wegen- en bouwwerken. De nieuwe klerenmode is niet alleen te zien in de bezoekszaal maar ook op televisie. En de media in het algemeen, tenslotte, gebruiken nieuwe woorden en maken zo de laatste taaltrends duidelijk.

Tegenover deze steeds wijzigende buitenwereld staat de statische gevangenisomgeving, met een strikt dag-, week- en zelfs seizoensschema dat door gedetineerden wordt ervaren als een sleur. Ook media-activiteiten maken deel uit van de gevangenisroutine. Zo weten sommigen precies welke tv-programma's worden uitgezonden wanneer het eten wordt bedeed, of wanneer het tijd is voor de wandeling. Ook andere aspecten van het gevangenisleven worden gekenmerkt door een *gebrek aan variatie*. Respondenten melden bijvoorbeeld dat zij altijd met dezelfde mensen moeten leven of dat het menu er elke week gelijkaardig uitziet. De eentonigheid van het gevangenisleven leidt o.a. tot verveling, een gebrek aan gespreksstof tijdens het bezoek (dat eventueel kan worden opgelost door mediaonderwerpen aan te snijden), en volgens sommigen ook tot *afstomping*. Andere oorzaken van dit laatstgenoemde probleem - dat vooral door langgestraften wordt aangekaart en door kortgestraften aan deze categorie gedetineerden wordt toegeschreven - zijn volgens de respondenten: het gebrek aan persoonlijke contacten met medege-detineerden en met mensen uit de buitenwereld bij sommige gevangenen, en de ingenomenheid van bepaalde gedetineerden met 'onconstructieve' bezigheden zoals televisiekijken (in het bijzonder het kijken naar films, soaps of andere ontspannende programma's) en computerspelletjes spelen. De geestelijke aftakeling zou er op haar beurt voor zorgen dat mensen 'geen deftig gesprek meer kunnen voeren' en geen ingewikkelde televisieprogramma's meer kunnen volgen, waardoor de cirkel rond is. Toch wijzen de gedetineerden erop dat sommige media-activiteiten de mentale gezondheid ook

kunnen bevorderen. Respondenten volgen niet alleen opleidingen of creatieve lessen om geestelijk fit te blijven, maar kijken ook naar het nieuws, (natuur)documentaires en televisiequizen, lezen boeken, of vullen kruiswoordraadsels en kennistesten (in tijdschriften) in om die reden:

Ik wil toch mee zijn met de maatschappij. Ik wil toch niet afstompen, of helemaal niet meer op de hoogte zijn van wat er gebeurt in de maatschappij. *Ja.* Dat is wel een belangrijke zaak vind ik. Het nieuws in de wereld, of...en zelfs in België. Dus, binnenland en buitenland. *En zo van die quizprogramma's volgde u ook ... is dat ook zo'n manier om dingen ...* Da's ook om mijn geheugen te trainen. En om zaken die ik eigenlijk al heb opgeslagen, niet te vergeten, of terug te doen opslaan ... Maar als ik dan iets echt niet weet, dan zoek ik het op. *Ja?* In mijn atlas, of in mijn woordenboek. Of dan ... via de bibliotheek vraag ik dan ne keer een boek ... naar uitleg of zo.

Het verplicht samenleven met andere gedetineerden creëert eveneens problemen. Vooral pedofielen en andere seksuele delinquenten krijgen het in de gevangenis hard te verduren. Zij zijn dikwijls het slachtoffer van fysiek of verbaal geweld ('Uwe vriend Dutroux is op de televisie'). Velen van hen vermijden uit veiligheidsoverwegingen de gezamenlijke activiteiten. Ook nieuwelingen hebben vaak angst voor aanvallen van medegedetineerden. Die vrees blijkt een cultivatie-effect te zijn. Bij hun eerste intrede in de gevangenis hebben de meesten immers verwachtingen die duidelijk gebaseerd zijn op de filmbeelden van (Amerikaanse) strafinrichtingen. Zo vermoeden zij dat de instelling vol zit met 'zware' criminelen, dat nieuwelingen ontgroend worden door de anciens, en dat verkrachtingen en vechtpartijen dagelijkse kost zijn in de gevangenis. De meesten denken ook dat zij in een grote refter zullen moeten eten, waar het voedsel met de grote schep wordt uitgedeeld. Andere frequent aangehaalde problemen i.v.m. medegedetineerden hebben te maken met stelen en bedriegen. Veel respondenten wantrouwen hun lotgenoten ook omdat zij leugens vertellen over hun crimineel verleden, hun vroegere seksleven, hun bezittingen, enz. Zo zouden sommigen doen alsof zij zeer rijk zijn en beroemde mensen persoonlijk kennen, en hun verhalen over hun spectaculaire criminele activiteiten baseren op actiefilms:

Hier is zelfs ene, die gaat zo ver, ... en die zegt: 'Ja, maar ik spreek nie meer over miljoenen. Een miljoen dat is in mijn ogen niks. Ik heb 24 miljard'. Hij heeft in de Golfoorlog met koning Hoessein achter de frontlinie gelopen. En hij heeft een foto waar hij opstaat met Yasser Arafat. Maar 't is hij niet die op de foto staat, maar hij trekt er een beetje op. En hij denkt ... hij maakt iedereen wijs dat hij het is ...

En zo was er over tijd ne film op ... over euh ... PNK ... Dus over de drug-maffia. En PNK is een grondstof waar ze speed mee aanmaken. Ik heb die film al twee keer gezien. Maar ik zeg allez, het was al jaren geleden. Maar hij heeft die film ook gezien die dag. Dus wat doet hij? 's Anderendaags komt hij

ineens af. 'Ja', zegt hij, 'Weet gij iemand met ne jeep?' Ik zeg: 'Ne jeep?' Ik zeg: 'Ik heb ergens wel ne kameraad met een jeep, maar waarvoor moet die dienen?' 'Ah ja, ik heb een labo in het zuiden van Frankrijk ... En ik zou een jeep moeten hebben, want ik geraak er met ne camion nie onder. Da's onder de grond. 'Ik zeg: 'Voor wat hebt ge dan een jeep nodig? Wat voor 'n labo is dat?' 'Ja, een druglabo', zegt hij. Ik zeg: 'Wat gaat ge er dan gaan halen?' 'Ah, 10.000 liter PNK', zegt hij. Maar da's ene, op die moment gelooft die zijn eigen leugens hé ... *En dat had hij uit die film?* Ja, uit die film gehaald. Natuurlijk, ik maak hem belachelijk hé. Ik roep er een paar gasten bij die dat ik weet dat ook naar die film gekeken hebben. Ik zeg: 'Die film van gisteren ... Den andere heeft er hier in meegespeeld, hé. We maken hem belachelijk hé. Dan komt die twee dagen nie meer uit zijn cel.

Problemen zoals een *gebrek aan privacy, lichaamsbeweging, activiteiten en professionele steun* lijken vrij instellingsgebonden te zijn. *Privacy* wordt vooral geassocieerd met het hebben van een eigen cel, waarin men zich kan afsluiten van andere gedetineerden en van het personeel. In dat 'heilgdom' - zoals een respondent zijn cel noemt - kan men doen wat men wil en zichzelf zijn. Gedetineerden die een cel met iemand delen, dienen daarentegen rekening te houden met de wensen van de andere(n). Zij moeten o.a. compromissen sluiten op het vlak van het mediagebruik: naar welke televisieprogramma's kijken we?, luisteren we naar muziek of niet?, ... Hoofdtelefoons blijken in duo- of quattrocellen een handig en veelgebruikt instrument om de vrede en de rust te bewaren. *Eenzaamheid* is natuurlijk de keerzijde van de medaille. Dit probleem is acuter bij diegenen die alleen in een cel zitten. Het televisietoestel aanzetten, blijkt de meest voorkomende manier om een zekere aanwezigheid in de cel te creëren en zich minder eenzaam te voelen:

Mijn tv staat wel altijd op hé. *Ook altijd?* Beeld, hé. Dikwijls staat hij op zonder geluid. Maar ... het is ... Ik kom in mijn cel. Da's een van de eerste dingen die ik doe, da's de tv opzetten. En ... daarom kijk ik er niet naar, maar dat is de sfeer in de cel. ... *Ja ...* Ge voelt u direct op uw gemak en ... Daarvoor hoeft ge er nog niet naar te kijken zuh ... maar die staat aan, en ja ...

Het gebrek aan bewegingsvrijheid weegt het zwaarst bij gedetineerden die niet de mogelijkheid hebben om buiten de cel te werken, of aan ontspannings- of vormingsactiviteiten deel te nemen. Deze 'celgebonden' personen vervelen zich vaak erg, en proberen hun tijd dikwijls te doden met televisiekijken.

Niet alleen de gevangenisomgeving zelf is echter een bron van problemen en stress, er zijn eveneens drukkingen die betrekking hebben op het verleden en de toekomst van de gedetineerden. Zo blijken vooral diegenen die ernstige gewelddelicten hebben gepleegd - in het bijzonder de 'passionele moordenaars' - door sterke *schuldgevoelens over hun misdrijf* verteerd te worden. Terwijl sommigen de oorzaak van hun gedrag trachten te begrijpen en zich

onderdompelen in de psychologische en criminologische literatuur, proberen anderen alles wat hen herinnert aan hun verleden te vermijden. Een meervoudig moordenaar zapt bijvoorbeeld alle gewelddadige televisieprogramma's weg, en kijkt naar natuurdocumentaires omdat die hem tenminste niet doen terugdenken aan zijn ellendige jeugd:

Dus als ge sommige dingen ziet, daar wordt ge ook wel een beetje depri van en zo, maar ... ge kunt een keuze maken, hé. Zeggen: ik ga naar die documentaire kijken, dan kijkt ge daar naar. Gelijk gisteren heb ik zitten kijken op de BBC: ijsberen. Ge weet wel, ik kan moeilijk aan mijn jeugd herinnerd worden met ne ijsbeer. (*Lacht*)

Naast dit 'verledenprobleem' zijn er ook nog de 'toekomstzorgen', die zich concreet vertalen in *onzekerheid over het verlot en over de voorwaardelijke invrijheidstelling en in twijfels over het leven na de vrijlating*. De zaak Dutroux heeft de geïnstitutionaliseerde onzekerheid nog versterkt. Volgens de respondenten heeft zij tot onmiddellijk gevolg gehad dat alle verlof- en V.I.-dossiers herbekeken of op de lange baan geschoven werden, en de voorwaarden verstrengd. Nieuwsberichten over de gerechtelijke hervormingen (als gevolg van deze zaak) of over mogelijke collectieve gratie worden natuurlijk op de voet gevolgd, omdat deze gebeurtenissen de situatie van de gedetineerden direct kunnen beïnvloeden.

De respondenten proberen zich in de gevangenis ook voor te bereiden op hun vrijlating: zij volgen bv. opleidingen en trachten via de media op de hoogte te blijven van de evoluties in de job- of huizenmarkt. Ook diegenen die van plan zijn om hun lucratieve criminele activiteiten te hervatten na hun gevangenisverblijf, handelen toekomstgericht. Zij kijken bv. naar het opsporingsprogramma 'Oproep 2020' om meer te weten te komen over de manier waarop speurders te werk gaan. Uit een interview met een druggebruiker blijkt eveneens dat media-inhouden criminele activiteiten kunnen ondersteunen (en dit keer bewust). Zo meldt deze respondent - die ook binnen de gevangensmuren drugs gebruikt - dat hij tijdschriften bestelt en leest die informatie bevatten over hoe men cannabis moet kweken, over de drugspecialiteiten die in de verschillende Nederlandse 'koffieshops' te vinden zijn, enz. De diepte-interviews bevatten geen indicaties voor een mogelijk verband tussen het plegen van seksuele en gewelddelicten, en het houden van resp. erotische televisieprogramma's en actiefilms of -series.¹ Het is echter opvallend dat de enige respondent die vermeldt dat hij graag naar jeugdseries kijkt, veroordeeld is voor pedofilie.

Uit de diepte-interviews blijkt voorts dat gedetineerden ook deelnemen aan activiteiten die hun (*bedreigde*) *identiteit, waarden en normen* versterken. Zij gaan bijvoorbeeld om met medegevangenen van dezelfde leeftijd, met dezelfde nationaliteit, uit dezelfde streek, veroordeeld voor dezelfde soort delicten, van hetzelfde intelligentieniveau, met dezelfde media-interesses,

met hetzelfde criminele of niet-criminele imago, enz. De pre-gevangenis-identiteit wordt o.a. bevestigd in de persoonlijke contacten met familieleden, vrienden en kennissen, en in de voortzetting van bepaalde activiteiten (zoals het werk) in de gevangenis. Maar ook het mediagebruik kan die band met vroeger, met naasten en met de eigen streek versterken. Sommigen gebruiken muziek om herinneringen aan hun leven van buiten op te roepen, stemmen af op media-inhouden die verwijzen naar de eigen streek (de regionale bladzijden in de krant, een televisieverslag over een voetbalwedstrijd waarin de 'eigen' club meespeelt, een soap die is opgenomen in de eigen gemeente), kijken naar dezelfde televisieprogramma's als hun familieleden (zie supra) of lezen kranten of tijdschriften waarin af en toe ook wel eens een bekende opduikt. Televisieprogramma's en persartikels roepen ook regelmatig herkenning op. Sommigen identificeren zich met een personage in een gevangenisfilm, dat zich 'ook niet laat doen', zien parallellen tussen hun eigen zaak en die van een ander, herkennen hun eigen verleden in een reportage over een drugsverslaafde of over iemand met een ongelukkige jeugd, die ook in de criminaliteit is beland, of zien veel gelijkensissen tussen de handelingen van een dief in een actiefilm en hun eigen criminele activiteiten. Gevangenen met een crimineel zelfbeeld nemen vaak deel aan activiteiten die een 'slecht' of 'macho' imago hebben (bv. naar heavy metal muziek luisteren). Zij vinden het ook leuk om hun criminele kennis te demonstreren of om op te scheppen met hun beruchte criminele vrienden. Gevangenen die zichzelf zien als 'gewone' mensen, daarentegen, verkiezen 'gewone' activiteiten (bv. werken) en interpreteren de media-inhouden op een niet-deviante manier: zij houden bv. van opsporingsprogramma's omdat deze de 'echte' criminelen helpen vatten.

Tenslotte kunnen media- en non-media-activiteiten gevangenen ook helpen om hun hierboven vermelde problemen te vergeten, om positieve in plaats van negatieve emoties op te wekken (bv. met behulp van komische films), en om de stress te ontladen (door bv. uit te huilen bij lievelingsmuziek).

De mediafuncties en -disfuncties voor de strafinrichting

Niet alleen de gedetineerden, maar ook de personeelsleden evalueren de aanwezigheid van de media in de strafinrichting in overwegend positieve termen. De gevangenisdirecties benadrukken dat de massamedia tijdens de detentie de band met de buitenwereld levendig houden, en zo de latere reïntegratie in de maatschappij vergemakkelijken. Bovendien zorgen de media binnen de gevangenis muren voor de welkome ontspanning en het nodige tijdverdrijf. Daardoor is het algemene stressniveau van de gevangenispopulatie lager en brengen de gedetineerden meer tijd in hun cel door. Deze twee mediagevolgen verlichten op hun beurt het werk van het gevangenispersoneel. De media zijn voor de instelling dus een handig en een goedkoop mid-

del om de detentieschade te beperken en de orde en de rust in de gevangenis te bewaren. Ook voor de verwezenlijking van de (tegenwoordig minder sterk benadrukte) resocialisatie-doelstelling kunnen de media worden ingeschakeld. Films over de drugproblematiek kunnen bijvoorbeeld het uitgangspunt zijn voor groepsdiscussies bij drugverslaafden, en doe-het-zelf-video's die via het interne videocircuit van de instelling worden uitgezonden, kunnen interessante bijkomende leerkanalen zijn voor gedetineerden die in de gevangenis bv. de beroepsopleiding 'stukadoor' of 'elektriciteit' volgen.

Toch kunnen de massamedia ook disfunctioneel zijn voor de strafinrichting. Doordat boeken, cassettes, enz. als verstoppilaas voor drugs en wapens kunnen fungeren, en dure hifitoeuften of pornografische tijdschriften als illegaal ruilmiddel, zijn zij een (potentieel) gevaar voor de orde en de rust in de instelling. Collectieve media-activiteiten zoals filmvoorstellingen vragen eveneens om een grotere alertheid bij het personeel. Voorts is het mogelijk dat bepaalde media-inhouden 'opruierend' werken en de gedetineerden aanzetten tot een gevangenisopstand of tot ander ongewenst gedrag, of dat zij functioneel zijn bij de uitwerking van ontsnappingsplannen (zoals boeken over overlevingstechnieken of mechanica). Ook discussies over de keuze van televisie- of radioprogramma's kunnen de orde en de rust in de instelling verstoren, net als lawaaihinder afkomstig van media-apparatuur (sommige gedetineerden bekoelen hun woede immers door de volumeknop van hun televisie- of radiotoestel op maximum te zetten of door het toestel in elkaar te slaan). Tenslotte worden de (negatieve) brieven van gedetineerden over het leven in de gevangenis, gericht aan de media, door bepaalde directieleden als een bedreiging voor de goede werking van hun inrichting ervaren.

De resocialisatie- of recidivebeperkende functie kan eveneens in gevaar worden gebracht door de media. De beschikbaarheid van televisie in de cel verlaagt immers de belangstelling voor en deelname aan 'waardevolle' activiteiten zoals het werk en de cursussen. Bij sommige directies leeft verder het idee dat seksueel expliciet materiaal en gewelddadige media-inhouden voor niemand - en dus ook niet voor gedetineerden - goed zijn. Ook stellen enkele personen zich vragen bij de wenselijkheid van bv. wapentijdschriften in de gevangenis; deze bladen kunnen immers instrumenteel zijn voor de voortzetting van de criminele carrière na het gevangenisverblijf.

Uit het onderzoek blijkt echter dat de instellingen (en de Belgische penitentiaire basisreglementering) voldoende middelen hebben uitgevonden om de genoemde disfuncties tot een minimum te beperken. Het binnenbrengen van media wordt bijvoorbeeld aan banden gelegd en/of streng gecontroleerd, net als de circulatie van media onder gedetineerden. Stereo-installaties krijgen een merkteken, zodat men weet wat precies aan wie toebehoort. Het aantal aanwezigen bij film- en videovoortstellingen wordt beperkt, en tijdens de vertoning houden verscheidene bewaarders een oogje in het zeil. Indien de gedetineerden het oneens zijn over de keuze van een televisie- of radiopro-

gramma, hakt een bewaarder de knoop door, of een personeelslid is sowieso aansprakelijk voor de selectie van wat er te zien of te horen is in de gezamenlijke ontspanningszaal. Lawaaihinder wordt voorkomen door hoofdtelefoons te voorzien, en elk beschadigd mediatoestel dient vergoed te worden. Voor brieven die gericht zijn aan de media, kan de directie bepalen dat ze onder open omslag moeten worden afgegeven door de gedetineerden. Op 'ongeschikte' media-inhouden wordt censuur toegepast (maar die is in het algemeen zeer zeldzaam). En in het Penitentiair Schoolcentrum van Hoogstraten 'dwingt' men de gedetineerden om deel te nemen aan het werk of aan de beroepsopleidingen door op de tijdstippen van deze activiteiten de televisieontvangst onmogelijk te maken. Tenslotte, zijn er nog de klassieke strafmiddelen die bij mediamisbruiken kunnen worden toegepast: de ontzegging van (media)gunsten of de plaatsing in de strafcel.

■ BESLUIT: BIJDRAGEN TOT HET USES AND GRATIFICATIONS-ONDERZOEK

Tabel 1 (zie infra) geeft een overzicht van de motieven voor de deelname aan media- en non-media-activiteiten en de verkregen (non-)gratificaties, die tijdens de diepte-interviews door de gedetineerden werden vermeld. Daaruit blijkt dat mensen inderdaad aan activiteiten deelnemen omdat ze menen dat die een gewenst attribuut bezitten of een ongewenste eigenschap missen. Activiteiten waarover men de tegenovergestelde verwachtingen koestert, worden daarentegen vermeden (zie: kolom 2). De eigenlijke lijst van individuele gratificaties vertoont veel gelijkenis met de klassieke uses and gratifications-categorisaties, maar bevat ook gratificaties die typisch zijn voor non-media-activiteiten (zo is sporten bijvoorbeeld goed voor de fysieke conditie). De derde kolom vermeldt de diverse factoren die het aantal en de soort activiteiten waaraan individuen kunnen deelnemen om hun behoeften te bevredigen, beperken. Deze variabelen limiteren dus - in Rosengrens terminologie (1974: 276) - de 'gepercipieerde oplossingen' voor de 'gepercipieerde problemen'. Een slechte algemene lichamelijke toestand maakt het bijvoorbeeld onmogelijk om aan sport te doen, of oogproblemen zijn een hinderpaal bij 'visuele' media-activiteiten. Ook de mentale gezondheid laat haar invloed gelden. De gestresseerde persoon die kampt met concentratiemoeilijkheden, of de gevangene die na een lang verblijf in de instelling geestelijk is afgetakeld, kan bijvoorbeeld geen boek meer lezen, maar wel televisiekijken. Andere individuele belemmeringen zijn: een laag opleidingsniveau en beperkte financiële middelen. Tenslotte kunnen ook omgevingsfactoren de alternatieven verminderen: zo maken slechte weersomstandigheden buiten-activiteiten (zoals de wandeling) minder aantrekkelijk (zie ook: Vandebosch & Roe, 1996), en legt het gevangenisregime beperkingen op aan wat gedetineerden kunnen doen.

Dit onderzoek toont eveneens aan dat het nuttig is om rekening te houden met zogenaamde 'non-media-gerelateerde' behoeften en 'non-media-activiteiten' bij de studie van het mediagebruik, omdat zij dit laatste inderdaad beïnvloeden. Zo veroorzaakt de deprivatie van (hetero)seksuele contacten bijvoorbeeld een grotere aandacht voor media-inhouden waarin de andere sekse wordt getoond, en 'dwingt' de behoefte aan veiligheid seksuele delinquenten om in hun cel te blijven (waar de non-media-alternatieven beperkt zijn, en de media-afhankelijkheid bijgevolg sterk is). Media- en non-media-activiteiten kunnen elkaar zowel beconcurreren als aanvullen. Zij zijn in staat om dezelfde gratificaties op te wekken (zowel televisiekijken als tekenen is bijvoorbeeld ontspannend), maar blijken ook hun 'specialiteit' te hebben. Zo vormen de massamedia de belangrijkste bron van informatie over de gebeurtenissen in de maatschappij, en zijn de activiteiten die buiten de cel plaatsvinden, de meest geschikte oplossingen voor het gebrek aan beweging. De tijd die wordt besteed aan media-activiteiten (bv. televisiekijken), kan ook de tijd die voor non-media-activiteiten (bv. sporten) overblijft, beperken (en omgekeerd). Anderzijds is het mogelijk dat media- en non-media-activiteiten elkaar ondersteunen. Het werk vlot bijvoorbeeld beter als men ondertussen naar de radio luistert; televisieprogramma's kunnen een bron van inspiratie zijn voor tekenaars en schrijvers; en gezondheidstijdschriften bevatten mogelijk interessante tips voor sportlui.

De diepte-interviews leveren ook bewijzen voor de actieve rol van het publiek; mensen nemen inderdaad deel aan activiteiten waarvan zij (de meeste) gratificaties verwachten. En hoewel de aard van de activiteit zekere beperkingen oplegt aan de soorten voldoeningen die zij kan verschaffen, blijken individuen zeer creatief op het vlak van de (gezochte en verkregen) gratificaties. Gedetineerden kunnen bijvoorbeeld lessen volgen om dingen bij te leren en zichzelf te bewijzen, maar tevens om de tijd te verdrijven, om even uit hun cel te zijn, om contact te hebben met de lesgever/lesgeefster, om een goede indruk te maken op de directie, enz. Ook op mediavlak zijn de voorbeelden legio. Sommige gedetineerden stemmen af op Oproep 2020 omdat zij het goed vinden dat zware criminelen met behulp van het opsporingsprogramma worden gevat, terwijl anderen net naar Oproep 2020 kijken om criminele technieken bij te leren. Muziekprogramma's vallen in de smaak omdat zij de recentste hits laten horen, maar ook omdat zij aantrekkelijke achtergrondzangeressen tonen. En terwijl sommigen de verslaggeving van hun eigen delicten en rechtszaak als vernederend ervaren, zijn anderen er trots op.

Tabel 1: Individuele (non-)gratificaties van media- en non-media-activiteiten, belemmeringen, en media(dis)functies voor de strafinrichting

Motivaties (gezochte gratificaties) voor de deelname aan activiteiten en verkregen gratificaties	Motivaties voor de niet-deelname aan activiteiten (vermeden non-gratificaties) en verkregen non-gratificaties	Belemmeringen	Mediafuncties voor de strafinrichting	Mediadisfuncties voor de strafinrichting
Spanning en negatieve emoties uiteten. Positieve gevoelens opwekken.	Spanning en negatieve emoties opwekken.	Hinder door spanning en negatieve emoties.	Daling stressniveau gevangenispopulatie: bevordering rust en orde.	Ongewenste stressreacties (bv. afreageren via luide muziek): gevaar voor rust en orde.
Verstrooiing.	Herinnering aan problemen.			
Tijdverdrijf.	'Stopt' de tijd.	Gebrek aan tijd.		
Variatie.	Eentonigheid.			
Goed voor lichamelijke gezondheid.	Slecht voor lichamelijke gezondheid.	Fysieke beperkingen.		
Veilig.	Onveilig.			
Goed voor geestelijke gezondheid.	Slecht voor geestelijke gezondheid.	Beperking door afstomping.	Beperking detentieschade.	Verergering detentieschade.
Nuttig in het vooruitzicht van de vrijlating.	Geen nut voor 'buiten'.		Reïntegratie bevorderend. Resocialiserend.	Reïntegratie belemmerend. Recidivebevorderend.
Bevestiging van persoonlijke identiteit, waarden en normen; bevorderlijk voor zelfbeeld.	In conflict met eigen 'imago', waarden en normen; negatieve invloed op zelfbeeld.			

<p>Contact met anderen, steun en waardering van anderen (incl. waardering van maatschappij, contacten met de andere sekse).</p> <p>Privacy.</p> <p>Contact met de natuur.</p> <p>Op de hoogte blijven van wat er 'buiten' gebeurt (incl. het verwerven van 'criminele' informatie).</p> <p>Goederen en diensten bekomen.</p> <p>Geld verdienen.</p> <p>Autonomie.</p> <p>Voordelen t.o.v. andere activiteiten. Activiteit in functie van andere activiteiten.</p> <p>Het 'gevangenis spel' meespelen: het verblijf zo kort en aangenaam mogelijk houden.</p> <p>Verbetering algemeen regime.</p>	<p>Geen contact met anderen, gebrek aan waardering en steun van anderen.</p> <p>Inbreuk op privacy.</p> <p>Ongeloofwaardigheid van informatie.</p> <p>Te beperkte vergoeding.</p> <p>Beknot autonomie.</p> <p>Voorkeur voor andere activiteiten.</p> <p>Negatieve invloed op het gevangenisverblijf (lengte en gunsten).</p> <p>Verslechtering algemeen regime.</p>	<p>Belemmering door het weer.</p> <p>Gebrek aan geld.</p> <p>Persoonlijk regime.</p> <p>Algemeen regime.</p>	<p>Onderhoud band met buitenwereld: reïntegratiebevorderend.</p> <p>Media-activiteiten zijn 'goedkoop' en vinden meestal plaats in de cel (daardoor bevorderlijk voor rust en orde).</p>	<p>Verwerving ontsnappings- en criminele tips: gevaar voor rust en orde, recidivebevorderend.</p> <p>Media als illegaal ruilmiddel, als verstoppplaats voor drugs en wapen: gevaar voor rust en orde.</p> <p>Verminderde interesse voor werk/opleiding: hinderpaal voor resocialisatie.</p> <p>Klachten in media: slecht voor rust en orde</p>
--	---	--	--	--

Deze studie naar het mediagebruik van gedetineerden toont niet alleen aan dat individuen een persoonlijke betekenis geven aan (media-)activiteiten, maar illustreert tegelijkertijd dat (media-) activiteiten ook een sociale waarde hebben, die de basis kan vormen van de bekomen (non-) gratificaties. Het bestraffings- en beloningssysteem binnen de strafinrichtingen maakt bijvoorbeeld duidelijk dat er een continuüm bestaat van activiteiten die in mindere en meerdere mate worden gewaardeerd door het gevangenisbeleid (en de maatschappij), met een ruw onderscheid tussen enerzijds verboden en anderzijds toegelaten bezigheden. Zogenaamde 'constructieve' en 'resocialiserende' activiteiten worden door de gevangenisdirectie ten zeerste geapprecieerd. De gedetineerde die werkt, deelneemt aan opleidingen, studeert of zich bezighoudt met creatieve bezigheden, scoort daardoor 'goede punten' (die zich concreet kunnen vertalen in een gunstig regime of een vervroegde vrijlating). Tot de eveneens toegelaten, maar minder waardevol geachte bezigheden behoren o.m. televisiekijken en computerspelletjes spelen. Deze media-activiteiten worden in strafinrichtingen die de resocialisatiedoelstelling hoog in het vaandel dragen, bewust beperkt (of helemaal verboden).

Diverse resultaten bevestigen de hierboven vermelde sociale rangorde van activiteiten. Zo blijkt uit de (kwantitatieve en kwalitatieve) gegevens dat gedetineerden met een hoge graad van subjectieve criminele betrokkenheid (of m.a.w. diegenen met de meest antisociale, deviante, tegen de instelling en de maatschappij gerichte houding) minder belang hechten aan werken, het volgen van opleidingen, de lectuur van boeken, het gebed en het kapelbezoek. De respondenten die zichzelf willen verbeteren, kennen daarentegen een hoge waarde toe aan 'nuttige' activiteiten zoals studeren en hobby's beoefenen, en devalueren anderzijds het televisiekijken. Ook hogeropgeleiden hechten veel belang aan intellectuele bezigheden.

Binnen elk medium bestaat er eveneens een sociale hiërarchie van inhouden, die opnieuw wordt gereflecteerd in de voorkeuren en de afkeren van de hierboven vermelde groepen. Personen die zich 'crimineler' voelen, vertonen bijvoorbeeld een grotere voorkeur voor sociaal weinig gewaardeerde en misdaadgerelateerde media-inhouden, zoals: actiefilms, erotische televisieprogramma's, gerechtelijk nieuws, faits divers, heavy metal, hardrock en punk. Gedetineerden die zichzelf wensen te 'verbeteren' en diegenen met een hogere opleiding, verkiezen informatieve televisieprogramma's, documentaires, 'hard news', wetenschappelijk nieuws en klassieke muziek. Zij verwerpen anderzijds de Vlaamse en Engelstalige soaps.

Een volgende opmerking betreft de te nauwe definitie van 'mediagebruik' of 'media-activiteiten' in het klassieke uses and gratifications-onderzoek. Katz et al. (1974: 24), bijvoorbeeld, zeggen dat gratificaties voortvloeien uit de consumptie van welbepaalde inhouden, uit het gebruik van een medium op zich, of uit de sociale context waarin het mediagebruik plaatsvindt. Deze studie toont echter aan dat er nog andere media-aspecten zijn die gratificaties

kunnen opwekken. Aangezien de media een economische waarde hebben, bijvoorbeeld, kunnen zij niet alleen als symbool van rijkdom fungeren (en zo prestige verlenen aan een persoon), maar ook gebruikt worden als een ruilmiddel. Doordat media materiële voorwerpen zijn die van de ene gedetineerde aan de andere, of van bezoekers aan gedetineerden kunnen worden doorgegeven, zijn zij ook ideale verstopplaatsen voor smokkelwaren. De klassieke uses and gratifications-studies lijken ook bepaalde (nochtans zeer actieve) vormen van 'mediagebruik' te negeren. Uit de kwalitatieve interviews blijkt bijvoorbeeld dat gedetineerden contactadvertenties plaatsen in gedrukte media om zo nieuwe relaties met personen uit de buitenwereld te ontwikkelen, kritische brieven schrijven naar dag- en weekbladen in de hoop de publieke opinie te mobiliseren en veranderingen in het gevangenisstelsel te bewerkstelligen, romantische gedichten uit boeken overpennen in hun brieven, enz.

Tenslotte illustreert dit onderzoek welke concrete gevolgen de verkregen individuele (non-) gratificaties hebben op een hoger niveau. Doordat de media de gedetineerden informeren en ontspannen, zijn zij voor het gevangenisbeleid een handig instrument om de resocialisatie van de gedetineerden te bevorderen, het leven in de gevangenis te normaliseren, én - last but not least - de orde en rust in de inrichting te handhaven (zie tabel 1, kolom 4). De mediadisfuncties voor de instelling zijn - o.m. omwille van de daartegen genomen maatregelen - beperkt in omvang (zie tabel 1, kolom 5). Net zoals de gedetineerden geven de personeelsleden de massamedia dan ook een overwegend positieve evaluatie.

NOOT

- 1 De kwantitatieve gegevens tonen aan dat jongeren en diegenen die zich 'crimineel' voelen meer punten toekennen aan deze media-inhouden.

LITERATUURLIJST

- Auberson, H. (1973) 'De functie van de communicatiemediën in de inrichting', *Bulletin van het Bestuur Strafinrichtingen*. Brussel: Ministerie van Justitie, Bestuur Strafinrichtingen, (3): 129-139.
- Balon, R.E. (1978) 'TV viewing preferences as correlates of adult dysfunctional behavior', *Journalism Quarterly*, 55(2): 288-294.
- Blumer, H. & P.M. Hauser (1970) *Movies, delinquency, and crime*. New York: Arno Press & The New York Times.
- Bruynserade, R. (1980) *Vrijtijdsfuncties buiten en binnen de gevangenis*. Leuven: niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Afdeling Strafvordering, Strafrecht en Criminologie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, K.U.Leuven.
- Clemmer, D. (1958) *The prison community*. London: Holt, Rinehart and Winston.
- Eysenck, H.J. & Nias, D.K.B. (1978) *Sex, violence and the media*. London: Maurice Temple Smith.

- Fabiani J.-L. & Soldini, F. (1996) 'Des lieux et des objets de lecture en milieu carcéral', pp. 199-217 in C. Faugeron, A. Chauvenet & P. Combessie (éd.) *Approches de la prison*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Galtung, J. (1967) *Gevangenis en maatschappij: Een sociologisch-criminologisch onderzoek naar strafbeleving*. Den Haag: Bert Bakker & Daamen.
- Howitt, D. (1995) *Paedophiles and sexual offences against children*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Katz, E., Blumler J.G. & Gurevitch, M. (1974) 'Utilization of mass communication by the individual', pp. 19-32 in J.G. Blumler & E. Katz (eds.) *The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research*. Beverly Hills & London: Sage
- Lindlof, T.R. (1986) 'Social and structural constraints on media use in incarceration', *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 30(3): 341-355.
- Lindlof, T.R. (1987) 'Ideology and pragmatics of media access in prison', pp. 175-197 in T.R. Lindlof (ed.) *Natural audiences: Qualitative research of media uses and effects*. Norwood: Ablex.
- McQuail, D. (1987) *Mass communication theory*. 2nd ed. London: Sage.
- Neys, A. & Verschueren, G. (1994) 'Het dagelijkse leven in de gevangenis', pp. 125-176 in A. Neys, T. Peters, F. Pieters & J. Vanacker (red.) *Tralies in de weg*. Leuven: Universitaire Pers.
- Pfuhl, E.H. (1977) *The relationship of mass media to reported delinquent behavior*. Washington State University, Ph.D., 1960, Sociology, public welfare. Ann Arbor: University Microfilms.
- Rosengren, K.E. (1974) 'Uses and gratifications: A paradigm outlined', pp. 269-286 in J.G. Blumler & E. Katz (eds.) *The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research*. Beverly Hills & London: Sage
- Snacken, S. (1991) 'Belgium', pp. 27-71 in D. van Zyl & F. Dünkel (eds.) *Imprisonment today and tomorrow: International perspectives on prisoners' rights and prison conditions*. Deventer & Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers.
- Smaers, G. (1994) *Gedetineerden en mensenrechten: De toepassing van het E.V.R.M. in penitentiaire detentiesituaties door de Europese jurisdicties en haar gevolgen voor de rechtspositie van veroordeelde gedetineerden in België*. Antwerpen: Maklu.
- Sykes, G.M. (1958) *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton: Princeton University Press.
- Toch, H. (1977) *Living in prison: The ecology of survival*. New York: The Free Press.
- Vandebosch, H. & Roe, K. (1996) 'Weer of geen weer: kijk of kijk (met) meer', *Communicatie: Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur*, 25(3): 16-31.
- Vandebosch, H. (1999) *Een geboeid publiek? Het gebruik van massamedia door gedetineerden*. Leuven: niet gepubliceerd doctoraatsproefschrift, Faculteit Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven.

AUTEUR

Heidi Vandebosch is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het Departement Communicatiewetenschap van de K.U.Leuven.